

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

Ernst Christensen:
Et alsisk vilkårsbrev

Johannes Petersen:
Pastor Andreas Petersen

F. S. Grove-Stephensen:
En ægteskabssag fra 1653

Af lærer Julius Hansens optegnelser

August F. Schmidt:
Fra Røddingegnen

Amtmand Vagn Hansens tale i Sønderjyllands-
hallen den 27. oktober 1962

Nogle bemærkninger til pastor C. Hvidts artikel
»Ti år i Vestslesvig«

Thomas Otto Achelis:
Alsinia

Anmeldelser

Glimt fra svundne tider

Sønderjysk Månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Viceskoleinspektør Chr. Stenz' adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

A-S Faxe Kalkbrud

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Minerva 7500

Jordbrugskalk

90% kulsur kalk i varen, som den leveres, 100% passerer 3 mm sigte

Lolland - Falsters Folketidende

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Graasten Andelsslagteri

Aktieselskabet
Varde Bank

Filialer og kontorer
over hele Sydvestjylland

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/S

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

VEJLE

MAMMEN *specialsåmaskiner*
VILMO *kunstgødningsspredere*
GYRO og EXTI *kværne*
GYRO *kuledækkere*
GYRO *frontlæssere*
GYRO *grøntfoderhøstere*
GYRO *centrifugalspredere*

GYRO *kaffemøller*

A-S GYRO . SKIVE

Telefon 1500

Et alsisk vilkårsbrev

Afskrift af *vilkårsbrev* for byer under Gammelgårds len –
derunder Asserballe, omskrevet til nyere dansk.

Ved Ernst Christensen

Hermed bekendtgøres, at efterdi Vi nådigst har erfaret, hvorledes der blandt Vore undersætter hersker stor uorden med hensyn til deres vilkårsbreve, som er gået tabt i krigens tid, vil Vi, så vidt Vores livgeding og fyrstelige område rækker, stadfæste, hvilke klare og funderede punkter, de skal have. Vilårsbrevene skal oplæses valborgsdag eller sanktvtitusdag, så bylavet ikke kan beklage, at det intet kendskab har haft til dem.

Vi stadfæster herved følgende efterskrevne punkter:

1. Når rugsæden er sået, skal vi holde vore gærder og vor rug vel i fred og vel ved magt. Ellers bøde til herskab og nabo, hver 18 skilling
2. Hvis nogen tager udenbys kvæg i deres »snej«, og de kommer derfor i vores rugmark, giver herskab og nabo hver 9 skilling
3. Ingen må tage udenbys kvæg på vore marker, med mindre de bruger heste eller okser for ploven og malker køerne. Vil naboerne ikke købe kvæget, da kan man efter valborgsdag sælge det, til hvem man vil. Hvem der handler derimod, må give herskab og nabo hver 18 skilling
4. Ingen må have et fremmed øg med føl i marken, men har en mand selv et, da må han først og fremmest passe på, at det ikke skader naboerne.
Bøde: herskab og nabo hver 9 skilling
5. Om nogen »biæder« eller tøjrer i anden mands korn og eng uden hans minde (samtykke). Bøde: herskab og nabo hver 9 skilling
6. Om nogen for at skade, rider eller kører over anden mands korn og rug, hvor der ikke er udlagt lovlig sti eller vej, giver han bøde 9 skilling
7. Ingen skal slå (høste) i sit korn og sin eng inden vi samdrægtig kan følges ad, ej heller skal ingen afslå sit grønne og modne korn. Men er en eller anden i knibe og trænger til en ager brødkorn, da må han kun høste det med alle naboers minde. Hvo herimod gør, giver herskab og nabo hver 9 skilling
8. Ingen må slå sit kræ løs i »ævrete« før vi alle er beredt dertil.
Bøde: herskab og nabo hver 9 skilling
9. Når vi er forsamlede om en tønne drik (øl eller brændevin), og nogen »falder i fortalsmandens ord eller lyd« (afbryder (formanden) ordstyreren), uden hvad ret og billigt er, giver herskab og naboer hver 9 skilling
10. Hvo, som tøjrer på en andens grund uden hans samtykke 9 skilling
11. Når vores forstander lader os stævne, det være sig bolsmand eller kådner, og vi ikke møder 4 skilling
12. Den, som bliver pantet med rette, og giver hårde og trodsige ord 9 skilling
13. Når Gud almægtig os eller vore hjemkalder med en salig død, og den som bliver hjemme ved huset ved begravelsen – det værer sig bolsmand eller kådner – han giver til naboerne en td. øl og 10 skilling

- Men er husbonden i forfald, da skal sendes en karl for denne. Hvo herimod gør uden forstanderens samtykke 9 skilling
14. Den, som ikke bliver på kirkegården til den døde er begravet, giver til naboerne 4 skilling
 15. Den, der bliver foldfoged, skal give naboerne en tønne øl, og den, der tager sin ko af folden uden foldfogdens minde, skal give herskab og naboer 9 skilling
 16. Den, som ingen »grand« (ikke er med i grandelavet) har hos os, må ikke tøjre eller udslå noget kræ på vor jord. – Bøde til herskab og naboer 9 skilling
 17. Når vi sår rug, enten i den ene eller den anden mark, da må bolsmand og kådner holde deres svin og får godt tøjret eller inden for gærdet, ellers 9 skilling
 18. Hvilken, som findes på vor mark fra andre byer med hest og vogn, og hugger vore gærder og kører med dem og med vore dyr. Herskab og naboer 18 skilling
 19. Når vi går ud og beser vore gærder, og der findes mangler, deslige, hvis vi finder kræ, som ikke står i ordentlige tøjre, gode og stærke og ikke af pilebark. Bøde: herskab og nabo hver 18 skilling
 20. Hvis vi ikke efterkommer dette, givet med herskabets samtykke til vort eget gavn og bedste, og ikke til de mindste ting er dette følगतig, giver vi herskab og nabo 9 skilling

Med alle disse foreskrevne punkter skal *vrøgeren* og *forstanderen* have flittigt opsyn. Den, som forbryder sig imod dem, skal straks optegnes og straffes.

Dersom *vrøgeren* og *forstanderen* ser igennem fingre med nogen, skal de straffes med en bøde på 5 rigsdaler.

Hvorefter hver har sig at rette og for skade at tage vare.

Givet ved vort fyrstelige håndsegl, og dateret på vort enkesæde.

Gammalgård, den 15. maj anno 1661.

Anna.

Pastor Andreas Petersen

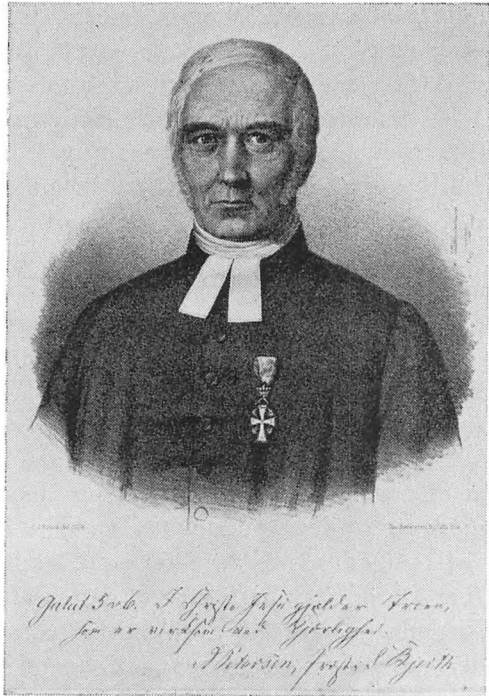
Præst i Bedsted og S. Bjert

Af Johannes Petersen, Abild

I året 1788 overtog P. A. Petersen fra Høgslund og Maren f. Hynding fra Ladelund Frederiksgård ved Draved efter birkefoged Paulsen.

Der kom nu gang i opdyrkningen af de ca. 500 tdr. land. Der fortælles, at der stod to svære mergelforke ved yderdøren, når der skulle lejes en forkarl.

Den ældste søn, Andreas, født 1790, havde lyst til bogen. I sin ansøgning om Bedsted præstekald i 1825 hedder det: »Endelig fik jeg efter nogen

Pastor Andreas Petersen

forberedelse hos en præst mit længe nærde ønske opfyldt og kom i 1810 på latinskolen i Flensborg. Når jeg derefter valgte at studere i København, skyldes det, at man her lettere kunne tjene til opholdet. Min afgangseksamen i 1825, 2. karakter, svarede ikke ganske til det, jeg havde tilstræbt, men en øjensygdom (delvis blindhed) holdt på i flere år, og i syv år underviste jeg på Bisserups institut.

Han slutter med: »Det er mit højeste ønske at kunne virke i min hjemstavn, hvor jeg kender folks tænke måde og tarv.«

Efter valget hedder det i et takkebrev til Frederik den Sjette, der i modsætning til ansøgningen er på tysk, bl. a.:

»Ich gelobe und verpflichte mich, Ihre Kgl. Maj. Nutzen und Bestes zu befördern, in Sonderheit aber nach allen Kräften darüber zu hegen, dass kgl. Souverienitet und Erbgerechtigkeit unveränderlich erhalten und auf Ihre kgl. Maj. rechtmässige Erbe Successoren fortgepflanzt werde. Ich will nicht gestatten, dass jemand dazwischen heimlich oder öffentlich etwas varnehme. Sollte sich so etwas wider Verhoffen, begeben, so werde ich nicht allein solches widersetzen, sondern auch kgl. Maj. solches zu erkennen geben, wie es sich einen getreuen Pastor und Diener gebühret und ansteht.«

Det slesvig-holstenske spørgsmål stod jo ved denne tid på dagsordenen!

I 1841 søger A. Petersen embedet i S. Bjert. I ansøgningen, der denne gang er på tysk, anføres de økonomiske omstændigheder, og der sluttes med, at ellers ville han godt være blevet i Bedsted til sine dages ende.

Til embedet i Bjert, der var lønnet med 1760 rdl., var der 30 ansøgere. Gen. Sup. Callisen opstiller ham som nr. 3 og tilføjer: »Der Supl. ist ein sehr braver Mann, der gut und erbaulich predigt und in seiner Gemeinde sehr beliebt ist.«

Også i S. Bjert vandt han befolkningens tillid. Da man var utilfreds med den af forgængereren anvendte Evangelisk-kristelig Psalmebog, fik han det ordnet således, at man fik Pontoppidans Salmebog.

Pastor Petersen trådte ikke offentlig frem. Han var dog medunderskriver på forslaget om oprettelse af et dansksproget seminarium i Vonsbæk, som en del præster i 1864 tilstillede kongen, og som blev tiltrådt af ham.

Iflg. P. Lauridsen nægtede præsterne i Aller, Bjert, Vonsild og Fjelstrup at efterkomme den prov. regerings anordninger, fordi de følte, de stod i modstrid til deres præsteløfte.

I 1846 udnævntes A. Petersen til ridder af Dannebrog. I ægteskabet med Ane Marie Kirstine Randbøl, datter af mælkehandler og bager Randbøl, København, fødtes der fem børn, hvoraf en dreng på 7 år og den ældste, der var student i København, døde inden faderen. Christian blev sygehuslæge i Kolding (R. af D.) og Theodor Friedrich skovfoged på Løverodde. Datteren, Christiane Amalie, holdt i 1862 bryllup med L. C. Johs. Boesen, Eltang, en søn af biskoppen.

Præsten blev i kaldet til sin død i 1868. Efter at hans kone var gået bort i 1855, og børnene havde fået deres eget, er hans tanker sikkert ofte gået tilbage til barndomshjemmet i Dravedskov og til sine søskende i Ravsted, Ladelund og Korntved, mellem hvilke ikke alene afstanden, men til sidst også en grænse satte skel.

Det er måske derfor, at han sender dem alle sit billede med skriftordet: »I Christo Jesu gælder Troen, som er virksom ved Kærlighed.«

En ægteskabssag fra 1653

Af F. S. Grove-Stephensen

Laurits Jørgensen var forpagter i Åstrup i 1652, da han traf aftale med Christine Lauritzdatter og hendes slægtning om at han skulle indgå ægteskab med hende, der havde været i huset hos ham. Nogen årsunge har hun ikke været, for det er oplyst, at hun havde fire børn. Aftalen var ikke bare almindelig snak, for der blev oprettet en formelig ægteskabskontrakt, hvor-

efter Christine i morgengave skulle have for 80 skilling linned og andet husudstyr.

Umiddelbart efter aftalens indgåelse må Laurits være blevet betænkelig, for han skyndte sig at snupe kontrakten og forsvandt med den.

Det hverken ville eller kunne Christines fader lade sidde på sig, og ved præstens hjælp lykkedes det 14 dage efter at få Laurits til at udlevere kontrakten til pastoren, der havde indkaldt dem begge til at møde i kirken for at få bilagt uoverensstemmelserne. Præsten gjorde sig imidlertid sine anstrengelser forgæves, for Laurits var blevet stædig og ville ikke gå med til at foretage noget skridt til at blive gift med Christine, selv ikke efter at der var givet ham en frist på 8 dage.

Christines fader havde derfor ikke anden udvej end at stævne Laurits til at møde for den domstol, der behandlede ægteskabssager, Konsistoriet, for at få Laurits dømt til at indgå ægteskab med datteren.

Sagen behandlede på et møde den 28. marts 1653 under forsæde af provsten Bonaventura Rehfeld og med 6 gejstlige som bisiddere.

Parterne fremkom under sagen med deres anbringender, og Laurits oplyste, at den eneste grund til, at han ikke ville gifte sig med Christine var, at hun havde fire børn, der skulle i vej, og da han kun havde to år igen i sin forpagtning, så han ingen udvej for at klare den side af sagen. Pigen i sig selv havde han ikke noget at sige på.

Konsistoriet prøvede at få parterne forligt ved at spørge Christine, om hun ville have en affindelse eller om hun ville insistere på dom til ægteskab, men da hendes svar var »Ægteskab«, blev der afsagt dom:

I ægteskabssagen Christine Lauritsdatter på den ene side som klager og Laurits Jørgensen på den anden side som indklaget bestemmer i kongen af Danmarks navn, vi provst og assesorer i det haderslevske Konsistorium herved for ret: Da Laurits Jørgensen ikke alene har talt med hendes forældre om deres datter, Christine, men også under 23. august 1652 har oprettet en ægteskabskontrakt med dem, hvilken kontrakt han tog til sig og først 14 dage derefter deponerede hos præsten i Åstrup, hvor begge parter af denne blev forsøgt forligt i kirken, hvilket selv ikke med en meditationsfrist på 8 dage lykkedes, så tilpligtes indklagede, der ikke har noget at sige klageren på, til inden 6 uger fra dommens dato at gifte sig med klageren, med mindre han vil tvinges dertil af de borgerlige myndigheder med tilbørlige midler.

Laurits var ikke til sinds at følge denne afgørelse, for han må være gået hjem og have kulegravet omegnen for oplysninger om Christine og hendes familie, der i sin utålmodighed for at få brylluppet i stand straks efter de seks ugers forløb påny går til konsistoriet, som i et nyt møde den 27. maj 1653 tager sig af sagen, der nu ikke alene bliver et anliggende mellem Christine og Laurits, men også mellem Konsistoriet og Laurits.

Christine indledte retsmødet med at beklage sig over, at dommen af 28. marts 1653 ikke var opfyldt, hvorefter Laurits formentlig temmelig sejer-sikkert, fremlagde to tingsvidner, der skulle gøre hans handlemåde lovlig.

Efter det første tingsvidne skulle Christine i den tid hun havde tjent hos ham have gjort sig skyldig i tyveri af blandt andet malt og brød, medens efter det andet hendes fader skulle være blevet stævnet af skarpretteren, fordi han selv havde begravet en død ko.

Uden at afsige kendelse af nogen art afviste konsistoriet disse tingsvidner, idet man blot til protokollen bemærkede, at de ikke kunne have nogen betydning for sagen, ikke alene fordi deres vigtighed og betydning var meget ringe, men også fordi de udelukkende var optaget udenretligt på Laurits' eget initiativ og i sagens anledning.

Af protokoltilførslen kan man ligefrem forestille sig, hvordan al Laurits' selvtillid forsvinder, for lige inden sagen optages til dom, når han netop at få bemærket, at han ikke kan se, at det kan nytte Christine noget med en dom til at få ægteskabet opfyldt, når amtmanden vil holde ham i fængsel, for at han ikke skal stikke af fra hende igen.

Den anden dom lyder:

I ægteskabssagen Christine Lauritsdatter, som klager på den ene side og Laurits Jørgensen i Åstrup, indklagede på den anden side, kender i kongen af Danmarks navn, vi provst og assessorer i det haderslevske konsistorium, in puncto matrimonii non consumandi hermed for ret. Da den under 28. marts 1652 afsagte dom har erhvervet retskraft, den i dommen fastsatte seks ugers frist er gået, de af indklagede fremkomne anbringender om bruden og hendes fader ikke er tilstrækkelige til ikke at holde den indgåede forlovelse og de producerede bevisligheder iøvrigt er ugyldige, så bliver den afsagte dom ikke ugyldig, og indklagede vil endnu engang være at tilpligtes til at indgå ægteskab med klageren, hvortil han under passende tvangsmidler vil være at tilholde og i mangel af opfyldelse at straffes.

Hvad der siden passerede får vi ikke noget at vide om, men mon de har levet lykkeligt til deres dages ende?

Konsistorial Protokollen for Haderslev Underkonsistorium 1650–1671 i fri gengivelse.

Af lærer Julius Hansens optegnelser

Julius Jørgensen Hansen blev født den 14. februar 1853 i Årøund, hvor faderen, der var kaptajn, ejede et lille landsted. I et lille hefte har Julius Hansen nedskrevet optegnelser om slægten, minder fra barndom-

men, fra seminarietiden og fra de mange år, han stod i skolens tjeneste, og her bringes et lille uddrag.

Godt 6 år gammel kom jeg i skole. Hajstrup skole, det vil sige den nye, var en temmelig rummelig bygning med to klasser. I 1. klasse underviste gamle Eriksen og i 2. klasse skrædderens Nis fra Råd. Den sidste havde kun eksamen som skræddersvend. Da den store dag kom for mig, gik jeg iført en fløjlskittel med et bælte om og en lille lys filthat på hovedet og med et sammenlagt stykke papir, hvori der var to rigsmøntmark til andenlæreren.

Jeg kan huske, at kong Frederik den Syvendes fødselsdag fejredes i skolen. Dannebrog vajede ud fra et loftsvindue mod vejen, vi fik kaffe med tvebakker og senere dansedes der i skolen. Dette foranstaltede Eriksen. Ligeledes mindes jeg, men året kan jeg ikke angive, at Frederik den Syvende og grevinde Danner steg i land ved Årø sund og kørte i kaleche til Haderslev, efter at de først havde drukket kaffe hos agent Bruun. Jeg var endnu ikke kommet i skole. Børnene med læreren i spidsen sang for kongen og dannede spalier.

I hjemmet måtte vi jo hjælpe, hvor vi kunne. Om sommeren måtte jeg en tidlang hver morgen flytte fårene (3), inden jeg gik i skole, og på skolefrie eftermiddage, efter skoletid og i ferien måtte min bror og jeg vogte køerne på engen ved havet. Vi havde da ild på i tangen og stegte kartofler. Om efteråret kom fiskerne fra Thorøhus (syd for Assens) for at trække våd. Vi hjalp da med at hale ind og fik fisk derfor. Der var altid noget at se efter. Der passerede altid skibe forbi, mange flere end nu. Til Årø sund hørte 6 jagter og ligeledes til Årø, senere da også en skonnert. Hver fredag aften kom den store hjuldamper »Zampa« med 2 skorstone, men den lå så dybt, at den ikke kunne gå ind til broen. Den gik til København. To gange ugentlig kom damperne »Vigilant« og »Vidar« fra Århus til Kiel. Det var to skruedampere, der gjorde hinanden konkurrence og ødelagde det for hinanden. Postdamperen fra Assens kom hver formiddag og desuden sejlede 2 smækker (store jagter, indrettet til kvægtransport) som bragte kvæg fra Fyn, der blev drevet til Haderslev og derfra sydpå. Jeg har også været med som driver, men ikke når faderen var hjemme, han syntes vel det var for simpelt. Det indbragte fire rigsmøntmark. Desuden måtte jeg tit hjælpe at lodse sten og tage imod korn sammen med vor pige. Det var temmelig svært at styrte sækkene ud og tage dem ind ad lugen. I nogle efterår plukkede jeg æbler hos agent Bruun, der ejede gården og måtte besørge posten til Haderslev. Han måtte altid holde 16 heste på stalden. For diligencen var der altid fire, for hver af bivognene to og for hver entrevogn også to. Undertiden måtte han udruste et par vogne til, eller bønderne i Råd og Hajstrup måtte møde. De skulle for en vis (god) betaling når det forlangtes, køre med passagerer til Haderslev. Kuskene ved postvognene

var klædt i rødt, og diligencens kusk havde et posthorn, som han blæste i, når han kørte fra og til Årø, vel også undervejs. Til at tage mod postdamperen, smakkerne, til at bære eller køre bagagen op, var det »litsensbrødre«, ældre folk, som boede i Årø (Hans Christensen Dahl, Peter Hansen, Sparlund og Knud Andersen, Hajstrup). Over for havnen lå et meget langt, hvidkalket hus, i hvis vestlige ende fyrtårnet var. På væggen hang store hvidmalede tavler med angivelse af posttaksterne. Lidt længere mod vest, men oppe på banken, lå agent Bruuns store saltkøgeri, som Chr. Bredstrup havde i forpagtning.

Da jeg var henimod tolv år, brød krigen ud mellem Danmark og Prøjsen—Østrig. Det var en bevæget tid for os drenge. Der overførtes mange tropper fra Assens til Årø, både ved nat og ved dag. Hver morgen, inden vi gik i skole, var vi nede på vejen ved agentens have, hvor soldaterne havde holdt hvil, for at søge om sager, de havde tabt (penge, knive, blyanter o. a.) Så kom slaget ved Dybbøl. Jeg husker, at vi lagde os ned på jorden med øret mod græsset og hørte da mere tydeligt de store kanoner ved Dybbøl. Endelig kom de første tyske tropper: fem kyrasserer. Jeg var ikke i skole den dag, jeg havde den såkaldte fåresyge. De kom lige hen foran vort hus. Far var ikke hjemme, men mor var ikke bange. Hun havde som skolepige haft privatundervisning i tysk hos deres lærer, Fallesen, og siden været mejerske ved en tysk forpagterfamilie Ziethel, så hun kunne tale med dem. De ville vide, om der var danske tropper i Årø, og mor sagde dem, at det ikke var tilfældet. Om aftenen kom de og takkede hende; hun havde talt sandhed. Siden fik vi nok af tropper at se: prøjsisk infanteri, kavalleri (især ulaner) og også artilleri, østerr. infanteri, alpejægere (fjerhatte de spidsbenede, de med gamacher), de hurtige ungarske husarer med deres hvide kapper o. s. v. Det var meningen at gå til Årø. Der blev bygget 4 skanser syd og 4 skanser vest for Årø.

Mange både kom fra omegnen ved Åbenrå og Genner. Artilleriet skød i Øsby. Men så blev det hele opgivet. Om morgenen lå danske orlogsskibe ved nord- og sydenden af Årø. Denne var besat af danske marinere. Men ubehageligt var det, at flygtninge fra Slesvig, som opholdt sig i Assens, om natten gjorde landgang i Årø og tog tysksindede folk med sig til Danmark. De gennemskød værten, Fridericis hus og havde nær dræbt ham og hans familie. Så krøb han hen og åbnede døren, og nu tog de ham med sig, men lod ham atter løbe, da ulanerne kom med forstærkning. Men så tog disse ham med til Haderslev som en dansk spion. Her kendte man imidlertid Friderici, og han fik lov til at gå hjem. Derefter turde de ikke vove at blive nede i deres hus, og alle var bange for at tage dem, så kom de op til os og boede i vor storstue.

Men en nat, da vi lå i vor bedste søvn, vækkedes vi ved et skud omme fra den anden side af huset. Far løftede gardinet, og i samme øjeblik knal-

dede et skud uden for vort vindue. Henne fra vejen lød igen et skud. Det var en ulan, som ville vække os, danskerne kom. Nu kom vi igen på benene, også Fridericis. Vi vovede ikke at tænde lys. Da fru Friderici så op ad landevejen efter Skellebjerg, råbte hun pludselig: »Men hvad er det, der blinker ved begge sider af vejen.« Da vi så nøjere til, opdagede vi, at det var østerriske infanterister: soldaterne løb i grøfterne med plantede bajonetter. Således slap vi. Da det blev den danske regering bekendt, blev disse landgangsture strengt forbudt, og vi havde fred.

Efter krigen begyndtes der med tysk i skolen, men det var først privatundervisning. Jeg fik ikke noget (eller grumme lidt) deraf. Jørgensen var selv ikke så sikker deri. Senere gaves der timer i skolen, først seks, senere flere og flere.

Den vinter, jeg gik til konfirmationsforberedelse, mindes jeg meget godt. Vi var ca. 55 konfirmander, der blev undervist i sakristiet. Vi lærte 2 salmer (alle vers) i hver uge; i det hele taget spillede udenadslæren en stor rolle. Samme år havde pastor Kragh (foråret 1868) sit 50 års jubilæum. Grevsen fra Stevelt holdt tale, og vi sang også hans lange sang. Et vers kan jeg huske: »Den sten, som her blev sat med sans er intet materielle, den har jo mer end guldets glans, thi det er åndens celle. Og vi står allesammen her, hver med sin øks og hammer at kile stenen fast, så den står imod storm og flammer.« (Stenen var pastor Krag).

Efter konfirmationen forberedte Julius Hansen sig til optagelsesprøven, der skulle finde sted i december 1869. Han fortæller om rejsen: »Jeg skulle til Tønder. Jeg sov natten før afrejsen hos onkels på markedet i Haderslev. Min kusine Karoline skulle vække mig klokken 4 om morgenen. Hun hørte, sagde hun siden, de fire sidste slag, da kirkeklokken slog tolv, vækkede mig og gav mig kaffe, og jeg stavrede da ud til banegården i en bitterlig kulde. Jeg havde endnu ikke set efter mit ur og ventede, at man på banegården var i fuld gang. Men alt lå i ægyptisk mørke. Jeg spadserede da på banegården i 4 timer, så kom der endelig lys og liv. Da jeg kom til Tønder og så seminaristerne med deres grønne huer, troede jeg, at mod sådanne lærde studenter, var jeg en ussel stakkel. Jeg kom til at bo hos bager Petersen, Torvet, hos dem havde jeg det godt. Vi var 25 til prøven i afd. B, og de 14 bestod. —

Julius Hansen giver nu en karakteristik af samtlige lærere, der underviste ved seminariet. Undervisningen foregik på dansk, med undtagelse af Richters læsestykker, Wilms naturhistorie og gartner Büsings havekultur; men alt dette gav ingen øvelse i at tale. Vi var nogle stympere i tysk, da vi forlod seminariet. Vort tysk lærte vi af Schneiders Kinderfreund og ved selvstudium. Mine daglige spadsereture var langs Borgerdiget, så op til Sæd eller det meste af vejen til Abild eller langs åen til møllen. Her var en gang i min tid en lille damper kommen ind, men den sad fast et stykke fra møl-

len og fik kun vendt med stort besvær. Hele tiden var vi ude at se derpå, og et vittigt hoved, en tysk seminarist, digtede en sang i dagens anledning: »In der großen Seestadt Tondern kam einmal ein Dampfschiff an«.*)

Den gamle stad og det gamle hus på Torvet vil altid blive mindet af mig som en vel ikke så komfortabel, men dog ret hyggelig bolig. Løngangen i kælderen fik vi ikke undersøgt. Det var vel planlagt, men da vi kom derud efter sommerferien, var den tilmuret, da rotterne havde deres tilhold her. Murerne forsøgte med et lys på enden af en lægter at trænge ind i den, men lyset slukkedes. — Om vinteren var det net at løbe på skøjter hen over de uhyre isflader. Vi løb f. eks. op til Lægan, hvor vi delikaterede os med honningkager og en god hjemmelavet mjød. —

Julius Hansen fik så plads som huslærer i Mastrup fra 1. april til 1. januar 1873 og derefter var han lærer i Stepping (1873—1875), i Gammel Ladegård fra maj 1875 til juni 1879 og fik så ansættelse på Årø til 1883.

Chr.

(fortsættes).

Fra Røddingegnen

Af August F. Schmidt

En ætling fra Gastrupgård.

Den gamle frigård Gastrupgård (Hjerting sogn, Frøs herred) lå i toften Sønder Enge vest for vejen til Rødding. Gården blev delt i tre gårde, som udflyttedes 1848 og 1856. Ved en deling 1862 kom den fjerde til.¹

I 1735 blev fra den gamle Gastrupgård datteren *Kirsten Andersdatter*, 33 år gammel gift med *Hans Hansen*, der var ansat hos bysmeden i Vejen. Derfor blev han almindeligvis kaldt Hans Hansen Smed. Hans Hansen var rømningsmand fra Helstrup ved Randers.

1738 fødtes i Hans Hansens ægteskab en søn, der fik navnet *Anders Hansen (Smed)*. For svagheds skyld var drengen blevet hjemmedøbt. Han blev 2. marts 1738 fremstillet i Vejen kirke, hvortil han blev båret af Mette Andersdatter fra Gastrupgård. Simon Madsen fra Vejen mølle holdt drengen ved dåbens bekræftelse. Vejen kirkebog oplyser, at de andre faddere var »Knud Andersen, tilligemed Nis Jepsen og Nis Hansens hustrue, hin fra Gastrupgård og disse fra Weiен«.

Anders Hansen eller Anders Smed, som han til daglig blev nævnt, fik senere en gård og måtte gøre hovtjeneste til Estrup. Han var også spillemand og Vejen-præstens medhjælper ved fattigvæsenet. Anders Hansen og hustru fik 11 børn. — Den yngste, Jens Andersen Schmidt blev en kendt

*) Denne begivenhed med damperen »Graf Bismarck« fandt sted den 22. okt. 1871.

mand i Haderslevvegnen. Han var tingmand og kirkeforstander og en tid var han medlem af Rødding højskoles bestyrelse. Hans søster *Kirsten* blev moder til *Anders Pedersen Schmidt*, der blev smed og gårdejer i *Egholt* (Lejrskov sogn, Anst herred). Anders Schmidts yngste barn, født 3. april 1848, fik navnet *Christen Andersen Schmidt*. Han blev uddannet som snedker og tømrer og drog til København 1871.² Her aftjente han sin værnepligt som ingeniørsoldat og herefter kom han snart ind i offentligt arbejde. Han blev blandt sine partifæller (socialdemokratiet) kendt som en ordholdende arbejder, der ikke glemte pligterne, men troligt udførte de hverv, han fik tildelt. Han blev formand for savværksarbejdernes og maskinsnedkernes fagforening i København 1887–90 og 1901–08 samt formand for socialdemokratisk vælgerforening i 7. kreds 1896–1903. Sidstnævnte år opstilledes han som folketingskandidat for 7. kreds, hvor han, den jævne arbejder, der var meget veltalende, blev valgt med 772 stemmer, medens minister Chrf. Hage fik 621 og dr. phil. Johannes Østrup 541 stemmer. Ved valget i 1909 faldt C. A. Schmidt, men 1910–13 var han igen folketingsmand. 1913 besejredes han af højremanden, Dr. Arnold Fraenkel og herefter stillede han sig ikke tiere. Schmidt omtales som den støtte og alvorlige arbejderfolketingsmand, hvis ord altid havde vægt. Han var en mand af folkets midte og sattes ind i folketinget, båret frem af den almindelige valgret. Chr. Andersen Schmidt døde 16. januar 1927.³

Som det fremgår af denne kortfattede redegørelse var Hans Hansen (Smed) og Kirsten Andersdatter fra Gastrupgård tipoldeforældre til den senere folketingsmand Christian Andersen Schmidt fra Egholt.

*

En skudsmålsbog

1682 påbødes det, at tjenestefolk skulle have et skudsmål af deres sognepræst, når de rejste til et andet sogn. Denne skudsmålsordning skærpedes gennem en række forordninger 1701, 1719 og 1775. 1832 forordnedes, at tjenestefolkene skulle have skudsmålsbøger, hvori husbonden skulle give vidnesbyrd om deres tjeneste.

I min besiddelse er en skudsmålsbog trykt 1838. På dens stive omslags anden side er af pastor O. Kragh, Lintrup, skrevet de nødvendige oplysninger om skudsmålsbogens ejer: *Jens Peder Steenholt* af Øster Hjerting Mark. Han var en uægte søn af Cathrine Lene Jensdatter af Rødding og Peder Eskildsen af Haderslev, født 23. oktober 1820, vaccineret af dr. Roll 23. september 1824, konfirmeret til påske 1835 med vedtegning: god kundskab, sædelig opførsel. I flere år har han tjent på eet og samme sted i Øster Hjerting sogn⁴ med et godt lov på sig, var sidste gang til alters 2. søndag i advent f. å. »og er nu som bortrejst til Rødding ført til afgang i sognets ministerialbog pag. 140 nr. 6«.

Så følger i skudsmålsbogen oplysninger om ,hvor Jens Peder Steenholt har tjent, og ved hver indførelse bliver han rosende omtalt. Han tjente således hos C. Müller, Hjertinggård 1838—39. Han var til alters i Rødding kirke Kristi himmelfartsdag 1841, tjente 1840—41 hos K. Ebsen, Øster Lindet (»og i denne tid opført sig troe og skikkelig«), tjente 1841—42 i Ålkjær og var til alters i Nustrup Allehelgensdag 1842.

Hermed slutter skudsmålsbogens oplysninger om Jens Peder Steenholt, hvis skæbne iøvrigt er mig ukendt. Hans moder Cathrine Lene Steenholt har i hvert fald fået overdraget sønnens skudsmålsbog, der senere kom i min fader Jens Boisen Schmidts eje. Cathrine Lene Steenholt blev gift med min oldefader *Peter Sørensen Schmidt* (1793—1855), der var gårdejer i Rødding. Hun blev hans 2. hustru og døde o. 1848.⁵

Den gamle skudsmålsbog, der giver et lille indtryk af ældre tiders tyendeforhold, er, som nævnt, underskrevet af pastor P. Kragh, Lintrup præstegård 20. oktober 1839.

Peter Kragh (1794—1883) var præst for Lintrup-Hjerting sogne 1838—1850, derefter præst i Øsby ved Haderslev til sin død 1883.⁶ En søn af ham, Jens Michael Peter Kragh (1820—1901), var præst i Farsø (Himmerland) i årene 1868—96. Han underviste her dyrlægesønnen *Johannes V. Jensen* i latin. Pastor Kragh fik på forskellig måde betydning for den senere store digter.⁷

NOTER

1 Trap, 4. udgave, IX (1930), 185.

2 Jens Peter Harbo: *Slægten Lauridsen* (1926), 40, 54. Kolding Folkeblad 22. 1. 1927.

3 Victor Elberling: Rigsdagens medlemmer gennem hundrede år 1848—1948, bind II (1950), 185, med fotografi af Chr. Andersen Schmidt.

4 Øster Hjerting sogn i Frøs herred havde denne benævnelse som modsætning til Vester-Hjerting sogn ved Ho Bugt. Nu bruges Øster og Vester ikke mere som betegnelse på de to sogne.

5 Se min bog: *Fra Koldingegnen III* (1961), 10. I dette arbejde findes adskillige personalhistoriske og andre oplysninger fra Rødding (min fædrene slægts hjemby) og fra Nordborg (min mødrene slægts hjemby).

6 Se Hans Pilegård og August F. Schmidt: *Fra Lintrup sogn* (1925), 42—43.

7 Se nærmere herom i min afhandling om Johannes V. Jensen i det norske litteratur-tidsskrift *Edda* (Oslo 1958), 178—179.

Amtmand Vagn Hansens tale

i Sønderjyllandshallen den 27. oktober 1962

Den udstilling, der i de kommende dage vil kunne ses her i Sønderjyllandshallen, er en jubilæumsudstilling sådan at forstå, at det er for tiende gang, man i Aarhus har vist en udstilling af moderne billedkunst på tværs af eksisterende sammenslutninger og kunstretninger.

Her i Aabenraa har udstillingen nu været vist i 5 år og er blevet en kulturel tradition, som vi her i Sønderjylland nødigt ville undvære. At udstillingen er levedygtig, er bl. a. bevist derved, at den nu også vises i Aalborg og i år endog har fundet vej syd for grænsen til Slesvig, til Gottorp Slot.

Udstillingen rummer denne gang nogle af de mest kendte navne inden for moderne dansk kunst, herunder flere, der har evnet at vinde international anerkendelse.

Selv om vi kan være stolte af, at den danske malerkunsts fader, Eckersberg, er født her i Sønderjylland, i Blåkrog, i Varnæs sogn, har befolkningen i denne landsdel igennem tiderne kun haft meget begrænsede muligheder for at opnå de glæder og skønhedsindtryk, som god billedkunst kan give beskueren.

Med denne årligt tilbagevendende udstilling er dette savn nu afhjulpet, og det er der god grund til at være taknemmelig for.

Nutidig kunst vil altid vække diskussion og ægge til modsigelse. Det ser man ned gennem tiderne. Dette gælder i dag naturligvis ikke mindst den abstrakte kunst. I en tid, hvor farvefotografiet har opnået en teknisk fuldkommenhed, må ethvert godt maleri på sin måde være abstrakt, så sandt som enhver god maler finder former, farver og egne love med det formål at skabe en verden på en ny måde – vidt forskellig fra fotografiet – en anden verden end den synlige, en abstrakt verden.

Mange af os vil ved beskuelser af nogle af de udstillede malerier *måske* ved første øjekast føle modvilje, men ved atter og atter at beskue de pågældende kunstværker *kan* der ske det, at modviljen erstattes af en kunstnerisk nydelse og oplevelse. En maler, hvis mening jeg sætter pris på, har engang overfor mig udtrykt det på den måde, at ligesom et menneske ofte kan få stort udbytte af at lære et andet menneske *rigtigt* at kende, som han måske i første omgang har følt uvilje imod, således vil en fordybelse i kunstværker, man måske i første omgang ikke forstår, ofte åbne ens øjne for nye værdier. I alle tilfælde gælder den grund-sætning, at *kun* den, der går kunsten i møde uden fordomme, får andel i dens værdier.

Jeg er glad over, at der er gratis adgang til udstillingen, så de, der har interesse heri, kan komme her flere gange. Særlig tror jeg, at ungdommen i dag her i landsdelen er godt på vej til at forstå og glæde sig over vor tids kunst, ikke mindst takket være det arbejde, der gøres i landsdelens skoler til fremme af kunstforståelsen, og de besøg, der hvert år arrangeres af skolerne til denne udstilling og til vore kunstmuseer.

Vi lever her i Sønderjylland på tærskelen til en ny tid, hvor tidligere tiders nationale kampe er blevet afløst af samarbejde og af økonomisk og kulturel kappestrid. Rent *kulturelt* er vi så småt begyndt at forberede os til denne tid, men meget mere må til.

Inden for landsdelens museer er der indledt et forbilledligt og frugtbart

samarbejde, hvor hvert enkelt museum har fået tildelt sit speciale. På længere sigt burde man nok gå videre end i dag og f. eks. koncentrere al moderne kunst på ét sted i landsdelen, hvilket mest naturligt ville blive i Tønder. Hvad *musiklivet* angår er bestræbelserne for at få skabt grundlaget for et højt kvalificeret symfoniorkester hernede jo som bekendt langt fremme, og hvad *teatret* angår trænger en modernisering af vore teaterscener sig flere steder på, og på længere sigt bør en landsdelsscene sikkert søges etableret med en fast skuespillerstab. Måske kan en sådan plan løses i fællesskab med fjernsynet, og så ligger løsningen måske ikke så forfærdelig mange år forude.

Jeg tror, at der i alle kredse af den danske befolkning er forståelse for, at der i disse år må gøres en særlig kulturel indsats i Sønderjylland. Der har været tale om, at statens lærerhøjskole måske skal have en afdeling i Jylland. I så fald bør den lægges i Sønderjylland. Personlig tror jeg på, at der her i landsdelen vil kunne opnås bred enighed om en kulturel planlægning på længere sigt omfattende et symfoniorkester i Sønderborg, et stort kunstmuseum i Tønder (et sønderjydske Louisiana), en landsdelsscene i Aabenraa og en lærerhøjskole i Haderslev.

Aarhus–Aabenraa udstillingen er her i Sønderjyllandshallen blevet en vellykket tradition, og med ønsket om, at denne tradition må blive fortsat i årene fremover samt med ønsket om, at udstillingen påny i år må blive velbesøgt og derigennem vise, at Sønderjylland også på dette kulturelle område er en levende og vågen landsdel, erklærer jeg udstillingen for åben.

Nogle bemærkninger til pastor C. Hvidts artikel

»Ti år i Vestslesvig«

Visse ting i pastor Hvidts i sommer i Månedsskriftet offentliggjorte præsteerindringer fra Ballum sogn 1921–31 har vakt nogen misstemning i hans tidligere sogn. Jeg skal i den historiske sandheds interesse kort give udtryk for denne reaktion på stedet og kan da ikke undgå at nævne nogle navne. S. 105: Det havde vist været nok så korrekt i forbindelse med omtalen af indtrykket fra den første rutebiltur fra Højer til Ballum at føje til, at den »ildelugtende karbidlygte« og det »tilbagestående land« var krigsårenes direkte eftervirkninger, som først efterhånden kunne overvindes. At det »tilbagestående« også gjaldt »på det kulturelle område«, bør der dog vist med rette protesteres imod. Nordslesvig var på det punkt næppe »50 år bag det gamle land«, som påstået, tværtimod.

S. 107: Tilbagevises må endvidere pastor Hvidts omtale af, »hvor fejlagtigt de mest kyndige kunne bedømme forholdene«, i dette tilfælde for-

stander Jacob Appel i Askov, der overfor biskop Ostenfeld skal have kaldt Ballum »et godt grundtvigsk sogn«, idet han formentlig lå under for »ønsketænkning« eller »lod sig narre af, at der før krigen havde været nogle piger fra sognet på Askov, som . . . »intet (havde) begrebet«. Appel har som gammelt sønderjysk frimenighedsbarn fra Rødding naturligvis tænkt på *Forballum* og dets frimenighedskreds. Denne by, Kolds virkested, hørte dog ikke til det gammelkonservative Ballum sogn, men til det grundtvigske Mjolden. Hvem af de to samtalepartnere der så end har misforstået forholdet.

Pigerne fra Ballum sogn på Askov højskole lever endnu. Det er degn Petersens døtre, degn i Ballum 1896–1927. De var ikke på Askov før krigen, som pastor Hvidt påstår, men efter, nemlig to i sommeren 1919 og to i 1920. Det var ganske naturligt, at de tog til Askov lige efter krigen afslutning, idet deres mor, født i Hillerup ved Ribe og opvokset i Ribe, havde været tre gange på Askov i firserne, derefter var blevet eksamineret privatlærerinde, først hos Cornelius Appel i Rødding, derefter hos den kendte frimenighedsmand og formand for Skoleforeningen Thyssen Hansen i Randerup. Her blev hun forlovet og gift med lærer Petersen, der stammede fra Randerup degnehjem og var lærer i Sølsted og Østerby, før de kom til Ballum. De pågældende Askov-elever synes med rette, at det er en temmelig misforstået og nedsættende bedømmelse af deres højskoleophold ved deres tidligere præst.

S. 109 ff.: I omtalen af Luthersk Mission (Børnholmerne) bør det tages med, at denne vækkelse igen havde rødder i en ældre herrnhutisk kreds på stedet, som stadig vedligeholdtes ud fra Brødremenigheden i Christiansfeld. At én af deres ordførere, den gamle stoute Hans Poulsen, så karakteriseres ud fra hans lidt svækkede alderdom i stedet for hans stærke manddomsvirke, føles mindre tiltalende.

S. 126: Når pastor Hvidt skriver: »Jeg kom naturligvis i Ballumhus«, det danske forsamlingshus, kan der efter et styrelsesmedlems udsagn fra dengang tilføjes, at sognepræsten første gang blankt nægtede at tale i Ungdomsforeningen ved et julemøde, da han blev opfordret til det. Man undlod derefter foreløbig at henvende sig til sognets præst fra den side. Missionsfolkene kom i begyndelsen ikke meget i forsamlingshuset, men deres børn sluttede efterhånden op.

S. 127: Pastor Hvidt havde godt kunnet fortsætte med den rigere nord-slesvigske liturgi fra tysk tid ved sine gudstjenester. Når det ikke skete, var det i hvert fald ikke — som antydnet — hans to degnes skyld, som var inde i den og — modsat præstens bedømmelse — også var i besiddelse af den »musikalske« evne. Men den nye danske præst ville ikke selv indlade sig på denne hævdvundne liturgi, og menigheden har sikkert også ønsket den enklere danske. Nu skulle alt jo partout være dansk. *Jens Holdt.*

ALSINIA

Ved Thomas Otto Achelis

I første halvdel af det 19. århundrede studerede mange alsingere og ærboere i København. Navnlig var der mange i årene 1811—1830. Dette vil fremgå af følgende oversigt:

	Studenter ialt fra				Deraf studerede i København fra				
	Sønderborg	Als	Ærø	ialt	Sønderborg	Als	Ærø	ialt	i %
1801—10	0	4	1	5	0	1	1	2	40
1811—20	4	8	3	14	1	7	1	9	64
1821—30	4	14	10	28	1	6	6	13	47
1831—40	5	12	7	24	1	3	4	8	33
1841—50	6	8	4	18	1	6	2	9	50

Studenterne i København dannede en fælles klub, der kaldes ALSINIA. Christian Knudsen fortæller om den¹ og anfører ved navn 8 studenter, som var medlemmer af klubben, men han tilføjer et »m. fl.« Biskop Jørgen Hansen nævner i »Optegnelser om sit liv«² fire andre studenter, deraf de to fra Als.

Disse tolv studenter, født mellem 1796 og 1807, har sluttet sig sammen omkring 1818; da var 4 af dem immatrikuleret —, 1819 — nu var det 6 — eller 1820 — så var det 7 —, og 1822 er der kommet 2 til og 1824 3; men så var der også afgang: 1823 tog 2 teologisk eksamen, 1824 atter 2. Da Studenterforeningen, som var stiftet 1820, voksede og antallet af alsingere ved Københavns universitet dalede, er klubben Alsinia sovet ind. Alt har sin tid, også klubber for studenter. Antallet af studerende, der årlig dimitteredes til Københavns universitet, udgjorde i midten af tyverne ca. 150; Alsinias medlemmer var altså en ganske lille klub indenfor den akademiske ungdom. Den er stiftet af unge mænd, som havde fået deres uddannelse hos pastor Thomas Matthias Sabroe, en åndrig mand, der talte og skrev latin med elegance, tillige en god græker. (I den følgende fortegnelse har jeg hos Sabroes elever sat et S i parentes efter familienavnet).

1. *Henrik Gotfred Henningsen* (S), Vertemine 23. 4. 1797 (forpagter Hinr. Gerhard H.) imm. 22/10 1817, teol. eks. 1824. — 1827 kapellan Gudme, 1828 præst i Asserballe, 1834 p. Lysabbild. 1860 em.; d. Augustenberg 21/4 1866.

2. *Sigvard Poulsen* (S), Kolding 20/1 1801 (forældre ukendt), imm. 22/10 1818, teol. eks. 1827. — 1834 p. Asserballe, 1847 p. Glumsø-B., 1861 p. Rise; d. København 28/5 1870.

3. *Johan Christian Jedrosky*, Norborg 9/9 1796 (bager Hans Peter J.); Odense skole, imm. 22/10 1818, 1825 teol. eks. — 1825 pers. kapl. Ulkebøl, 1831 p. Askø, 1843 p. Munkebo, 1871 emer.; d. 30/4 1875.

4. *Johannes Riber Esbensen* (S), Brahetrolleborg 30/3 1798 (lærer Andr. E.); imm. 22/10 1818, 1823 teol. eks. — 1825 p. Langå-Ø, 1845 p. Flemløse, 1883 emer.; d. 30/11 1885.

5. *Frederik Carl Carstens*, Sønderborg 3/7 1799 (købmand Jacob S., d. 1844); Herlufsholm skole, imm. 18/10 1819, 1824 teol. eks. — 1825 kapellan Kundby, 1832 p. Frederiks kirke, 1845 p. Borum-L., 1850 p. Tyrstrup, 1864 afsat; d. København 3/9 1868.

6. *Jørgen Hansen*, Tandslet 12/2 1802 (smed Christian H.), imm. 18/10 1819, 1823 teol. eks. — 1825 huslærer Hørup, 1827 p. Ballum, 1830 p. Notmark, 1845 p. Egen, 1849–64 biskop over Als-Ærø; d. 19/8 1889.

7. *Christian Christiansen*, Norborg 14/4 1801 (lærer Peter C.), imm. 24/10 1820, 1826 teol. eks. — 1827 prædikant Tønder, 1829 p. Lindholm, 1837 p. Medelby; d. 2/10 1869.

8. *Christian Karl Ludvig Hansen* (S), Augustenborg 27/1 1803 (kammerlakaj Tyge H., d. 1842), imm. 21/10 1822, 1827 teol. eks. — 1830 kateket Skanderborg. 1836 p. Føvling-H., 1847 p. Feldballe-Nødager, 1860 p. Skamby, 1873 emer.; d. Frederiksberg 7/6 1886.

9. *Franziscus Riegels*, Norborg 6/11 1802 (husfoged Hans R., d. 1822), Odense skole 1818/22, imm. 21/10 1822, 1830 jur. eks.; d. 18/12 1837.

10. *Henrik Christian Behrmann* (S), København 27/3 1806 (lærer Heinrich B., d. 1836), imm. 20/10 1824, jur. eks. 1831. — I Kongens Livkorps 1824–34, 1848 const. regnskabsfører ved 2. reservebatl.; d. Gottorp lazaret 11/11 1850.

11. *Holger Fangel* (S), Norborg 25/2 1804 (past. Holger F.), d. 1820), imm. 20/10 1824, 1832 teol. eks. — 1834 pers. kapellan Hatting, 1883 p. Højbjerg, 1842 p. Oksbøl, 1838 provst i Als Nørreherred, 1861 p. Havnbjerg, 1885 emer.; d. Pøl 28/2 1887.

12. *Caspar Gerhard Clemens Funch* (S), Jægersborg 21/2 1807 (pr.-lieutenant ved husarerne M. J. F.), imm. 20/10 1824, 1830 teol. eks. — 1839 lærer ved Århus vidensk. realskole, 1853 ved katedralskolen, 1860 professor, 1873 emer.; d. sstds. 20/8 1893.

8 af klubbens 12 medlemmer var født på Als, 2 på Sjælland, 1 på Fyn og 1 i »hovedlandet«. De 10 studerede teologi, 2 jura. Af de teologiske studenter blev 4 præster (en tillige biskop) på Als, 2 i Slesvig stift, 3 i Odense stift og amt; den sidste blev titularprofessor ved Århus katedral-skole. Han døde 1893 som det sidste af Alsiniens medlemmer.

Interessant er deres herkomst. Kun en er søn af en akademiker, 1 af en officier, 1 af en husfoged og 1 af en kammerlakaj. 3 stammede fra et lærerhjem, 2 fra håndværkere, 1 fra en forpagter og 1 fra en købmand. Om den sidstes forældre ved man intet. En så broget social herkomst er meget påfaldende i det 19. århundredes første halvdel.

1 Samlinger X 133.

2 Sønderjydske Aarbøger 1904 s. 22.

Anmeldelser

»*Min far var præst*«, red. af Chr. Schjørring (Lohse, 1961 — 275 sider).

Der er efterhånden udsendt en del bøger med børns erindringer om deres forældre. »Min mor« eller »Min far« har titlerne været på nogle af disse, og nu foreligger også bogen »Min far var præst«, en række præstebørns skildringer af barndomshjemmet i præstegården med særligt henblik på husfaderen. Denne bog fortjener også at blive kendt i Sønderjylland, da fem af de omtalte præster har haft deres virke i denne landsdel. Det er:

Jürgen Carl Anton Braren, f. på Föhr 1879, sgpr. Bylderup 1907—12, Åstrup 1912—25, Højer 1925—42; nu bosat i Tønder.

Hans Peter Dahl, f. Jels 1850, sgpr. Glycksborg 1882—91, Aller 1891—1919, død Haderslev 1935.

Hans Clausen Fischer, f. Aabenraa 1850, diakon Løjt 1881—94, sgpr. Fjelstrup 1894—1914 (død).

Anton Elias Lorenzen, f. Arrild 1881, sgpr. Rømø 1914—19, Hjordkær 1919—28, Vallensbæk 1928—51; nu bosat i Ladegårdskov.

Martin Peter Christian Schwarz, f. Hochfeld i Holsten 1872, sgpr. Kliplev 1906—16, Burkal 1916—40, død 1945.

Før 1920 var disse præster, hvad Jens Jessen plejede at kalde »tyske statspræster«, men udviklingen førte med sig, at de tre længst levende af dem også blev præster i den danske folkekirke. Spændingen mellem tysk universitetsuddannelse og senere virke som danske embedsmænd anes mere eller mindre i disse skildringer af barndomshjemmet. Braren sagde ikke noget, da han fik at vide, at hans datter var den lille pige, som Christian X løftede op til sig på hesten, Schwarz »hvilede i det slesvigske«; »den slesvigske livsform og den grænsepolitiske neutralitet underbyggedes hos ham af det pietistiske synspunkt om politik som djævelskab«.

Hvorledes man end vil bedømme disse skildringer af faderen — præsten — og barndomshjemmet, set med barnets øjne, så har de dog en vis nationalhistorisk værdi ved at lade den uindviede skue ind i et land, der ellers kun er vanskeligt tilgængeligt. Man skal have oplevet disse overgangsskikkelser indefra for at kunne bedømme dem på rette måde.

Gg.

Den onde herremand på Ladegård. Th. Kaufmann. (Dansk Hjemstavns Forlag, Ribe).

For netop 200 år siden — 1762 — fandt der en begivenhed sted mellem bønderne i Tombøl og herremanden på Kværs Ladegård, og med

dette som motiv har den flittige hjemstavnsforsker Thomas Kaufmann, Bovrup, skrevet sin bog ,der for en halv snes år siden kom som føljeton i Flensborg Avis.

De tørre skriftlige efterretninger har forfatteren på den smukkeste måde formået at give kød og blod, så fortællingen bliver en livfuld og troværdig skildring af de tunge bondeår i det 18. århundrede. Forholdet mellem fæsterne og den onde herremand giver fortællingen spænding og dramatik. *Chr.*

DANSK PÅ ANGEL

Fra General-Kirkevisitationsberetning fra provstiet Flensborg 1794, Arkiv Gottorp A IV, nr. 45:

Husby, 9. maj 1794: »..... Det danske sprog, som er modersmålet, er en særlig hindring for undervisningen«.

Eskris, 12 maj: »..... skolebørnene, hvis modersmål ellers er det danske...«.

Store Vi, 23. juli: »..... Ifølge præstens beretning er de ikke det tyske sprog mægtig«.

J. L.

DEN FØRSTE PIPE TOBAK I HADERSLEV

I Sønderjysk Månedsskrift 1927/28 beretter dr. T. O. Achelis om den første pipe tobak og den første tobakspibe, som er røget i Haderslev. Han oplyser, at retsprotokollen den 3. november

1666 første gang giver oplysning om tobaksrygning i Haderslev, men ved hjælp af byens regnskab for året 1665–66 kan vi komme endnu et halvt år længere tilbage.

Årets kærner, farver Hinrich Bahnsen, noterer nemlig den 27. februar 1666: »Die Seckzehn zu Sahmen gewesen umd das Schatz Zetell nach zu sehen, haben bey mir versehrdt an Bihr vnd toback 2 Mark 8 Schill.«, d. v. s.: »De seksten mænd har været samlede hos mig for at kontrollere skatteopkrævningen og har fortæret øl og tobak for 2 mark og 8 skilling«.

Efter dette notat er der næppe tvivl om, at tobaksrygningen har været almindelig i Haderslev i 1666, og at vi sikkert skal meget længere tilbage, inden vi møder den første pipe tobak i Haderslev. *Olav Christensen.*

KOK ANBEFALES!

Af Guds nåde Vi Philipp Ernst, Arving til Norge, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Greve til Oldenburg og Delmenhorst kundgør hermed, at vi hermed tillader vor mundkok, mester Carl Gottfried Jünget, den frihed at koge ved bryllupper, barnedåb og andre lejligheder, såvel hos vore embedsmænd og andre herboende, som hos vore præster og undersåtter i Sundeved og på Angel, og skal ingen fremmed tillade sig at gøre ham noget indgreb deri, idet Vi i Vor nåde lover at beskytte ham i denne frihed mod ethvert krav og angreb fra anden side.

Givet under vort fyrstelige fortryk og underskrift.

Kancelisignet Glücksborg 15. juli 1725.

Philipp Ernst.

Original i Sottrup præstearkiv.

F.S.G-S.

KRICKET IGEN

Med starten af Kricket-Klubben i Åbenrå har denne sportsgren fået en renæssance i Sønderjylland, thi hvor mærkeligt det end lyder, blev det allerede indført i flere skoler her i landsdelen af tyskuddannede lærere i preusertiden. Især i 90'erne var spillet udbredt i Haderslev, Åbenrå og Flensborg amter. En lærer Becker i Haderslev gjorde et stort arbejde for denne sportsgren og holdt flere instruktionskursus for lærere. I Hopttrup og Vedsted skiftedes lærerne Madsen og Dirks til at arrangere skoleidrætsstævner, hvor børnene kappedes i kricket. Men i årene op mod den første verdenskrig blev alt, hvad der smagte engelsk, upopulært hos de regerende, og kricket forsvandt lige så stille ud af øvelsesplanerne. *J. L.*

EN LØBER. I går formiddag, mens det sneede så småt, og Tønder lå indhyllet i sit fagreste vinterskrud, kom en fantastisk skikkelse, en løber, for-

klædt som den evige jøde i et luftigt, foldrigt og spraglet klædebon og med langt, hvidt skæg løbende gennem gaderne. Bagefter stod skikkelsen rystende af kulde på forstuerne og modtog sin skærv. *Chr.*

(Vestsl. Tidende 16. 1. 1895).

GODTGØRELSE FOR KRIGSSKADE

I Døstrup sogneforstanderprotokol under 20. november 1850 ses følgende:

Den modtagne anvisning på godtgørelse for krigsskade lyder således:

»Døstrup sogn«

Efter den i sin tid til amtet indkomne endelige beretning om leverance og tilføjet skade under den fjendtlige okkupation i 1848, og efter at denne beretning er gennemgået af amstkomiteen og derefter i medhold af loven af 30. juni d. å. om, angående erstatning for krigsskade var bedømt ved den konstituerede erstatningskomité, er sognets beboere tilstået for efternævnte præstationer m. m. de forhøjede erstatningssummer såsom:

For 31598 pund kød a 11 sk. ...	3619 rbd. 3 sk.
For 174 pund flæsk a 17 sk. ..	30 rbd. 2 sk.
For pund gryn a 3 sk. ...	
For pund brød a 1½ sk. .	
For 77 tdr. rug a 3 rbd.	231 rbd.
For 39 tdr. havre a 2 rbd.2sk.	91 rbd.
For 1600 pund hø a 12 sk.	12 rbd. 1 sk.
For 1600 pund halm a 6 sk. ...	6 rbd. 1 sk.
For 312 køreægter a 2 rbd. ...	624 rbd.
For 12 rideægter a 1 rbd. ...	12 rbd.
For 87 pund kød	11 rbd.
For 633 mands indkvartering .	105 rbd. 3 sk.
For 40 heste a 24 sk.	10 rbd.
For 174 pund smør a 17 sk. ...	30 rbd. 3 sk.

Tilsammen 4783 rbd. 2 sk.

Af denne sum udbetales efter finansministeriets ordre $\frac{1}{3}$ kontant og $\frac{2}{3}$ i kongelige fire procent rentebærende obligationer fra 11. december 1849 og følger således herved en oververvisning på Ribe amtstue for 1187 rbd. 2 sk. Hvorimod obligationerne udleveres af amtet.

Cornelius Schmidt.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Ajdske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

6. og 7. hovedskoleklasse,
realafdeling og gymnasium.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering

**Ta'BUKO
til bords...**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

**Brede Sogns
Spare- og Lånekasse**

Brædbro . Telefon 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brærup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjysk
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-12

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjysk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant Grænsen

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (040) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HORSENS HAVN

- Mange moderne stykgodskraner
- 7,00 m vanddybde
- Havnen kan besejles dag og nat
- Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/s

VEJLE

Støt

vore

annoncører

SØNDERJYDSK BOGHANDEL

Apotekergade 4

Telefon 2 27 03

Boglade ved Kaja Lange Møller

Antikvariat ved M. Møller

HADERSLEV

Bogtryk

Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM ^A/₅ • VOJENS